

Wiadomości Numizmatyczne, R. LX, 2016, z. 1–2 (201–202)

BARBARA BUTENT-STEFANIAK, ELŻBIETA BARAN

MONETY Z CMENTARZYSKA W BYCZYNIĘ, POWIAT KLUCZBORSKI

ABSTRACT: Archaeological rescue excavations in Byczyna at site 1 (medieval town graveyard) were conducted between 1 July 2009 and 1 August 2010. During the excavations 670 11th to 18th century graves were discovered. There were at least 62 coins dated from the 14th to the 19th centuries found in the graveyard area. They were grave gifts, accidental finds, and losses.

Archeologiczne badania ratownicze w Byczynie (pow. kluczborski, woj. opolskie) na stanowisku nr 1 zostały przeprowadzone w okresie od 1 lipca 2009 r. do końca sierpnia 2010 r. przez Zakład Archeologii Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego. Pracami kierowała dr Aleksandra Przysiężna-Pizarska. Badania były prowadzone w trakcie trwania inwestycji.

Stanowisko nr 1 (cmentarzysko) znajduje się w centrum miasta, w obrębie średniowiecznego miasta lokacyjnego, pomiędzy ul. Okrężną a ul. Wolności, w pobliżu gotyckiego kościoła św. Mikołaja, na terenie dawnego cmentarza przykościelnego, funkcjonującego do 1750 r. Na tym obszarze założono 72 wykopy archeologiczne, a w nich odkryto 670 grobów oraz fragmenty muru cmentarnego z cegieł, datowanego na XIV–XV w.¹ Na niewielkim terenie pochówki występowały warstwowo już od głębokości 0,3 m, aż do calca na głębokości 1,75–2,30 m. Groby były zlokalizowane zarówno w obrębie muru cmentarnego, jak i poza nim. Cmentarzysko funkcjonowało w okresie od wczesnego średniowiecza, od XI w.

¹ Z. Biliński, *Przeszli przez życie ślad zostawiając – rzecz o byczyńskich cmentarzach*, Byczyna 1998, s. 24.

aż po wiek XVIII². Przy zmarłych zanotowano nieliczne wyposażenie w postaci monet, sprzączek do pasa, noży, krzesiw, ozdób głowy takich jak diademy, wianuszki z drucików oraz szpile, które przytrzymywały całuny i tkaniny trumienne, a także nieliczne kabłączki skroniowe, pierścionki i obrączki, a nawet kaptorgę z wełny wyszywanej złotą nicią. W jamach grobowych pochówki występowały głównie pojedynczo, rzadko pojawiały się podwójne czy liczniejsze.

Na terenie cmentarzyska odkryto co najmniej 62 monety, z których 54 udało się dokładnie oznaczyć; pozostałe osiem to egzemplarze nieczytelne lub silnie zniszczone destrukty, które na razie są nieokreślone. Wszystkie zostały poddane konserwacji w Pracowni Konserwatorskiej Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Monety występowały zarówno w obrębie poszczególnych jam grobowych — w kilku wypadkach udało się nawet uchwycić ich położenie w dłoni zmarłego (pięć grobów) lub przy nogach (dwa pochówki) — jak i poza obiektami lub nawet na hałdzie. Należy zatem wziąć pod uwagę nie tylko intencjonalne wyposażenie zmarłych, ale również znaleziska przypadkowe oraz zguby. Mając na uwadze znaczny stopień zniszczenia cmentarzyska i nieanatomiczny układ wielu pochówków, ogólnie zły stan zachowania kości oraz poszczególnych grobów — należy uznać to za bardzo dobry wynik. Charakteryzując cały zbiór pozyskanych numizmatów można stwierdzić, że monety są w znacznej części źle i bardzo źle zachowane, często nieczytelne, połamane i wyszczerbione. Większość z nich uległa zniszczeniu na skutek korozji, rozdrobnienia czy przedziurawienia. W kilku przypadkach można stwierdzić także działania intencjonalne ludzi: gięcie czy łamanie na pół monety przed zdeponowaniem.

Monety z Byczyny stanowią zespół zróżnicowany zarówno pod względem chronologicznym, jak i geograficznym, tzn. krajów, w których zostały wybite. Natomiast ich cechą wspólną jest to, że prawie wszystkie egzemplarze reprezentują nominały najniższe z będących w obiegu w poszczególnych okresach, a więc są to wyłącznie monety drobne i zdawkowe, takie jak denary, halerze, fenigi czy szelągi. Sporadycznie wystąpiły nieco większe nominały: trzykrajcarówki, półbatzeny, grosze czy ich wielokrotności.

Największą grupę wśród zidentyfikowanych okazów stanowią monety polskie w liczbie 19 sztuk. Najstarszą z nich jest bardzo interesujący, choć niezbyt dobrze zachowany denar Władysława Łokietka (1306–1333), typu hełm z pióropuszem/orzeł (Paszkiwicz 1986, typ 3), wybity w latach ok. 1325–1333, będący jednocześnie najstarszą z odkrytych w Byczynie monet. Denary z hełmem stanowią główny nurt mennictwa tego władcy. W ostatnich latach dzięki wykopaliskom archeologicznym monety Władysława Łokietka pojawiły się w znaleziskach częściej niż dotychczas. W związku z szeroko zakrojonymi badaniami na Rynku

² Pełne opracowanie wyników badań cmentarzyska w Byczynie jest planowane w formie odrębnej, obszernej monografii stanowiska archeologicznego.

Głównym w Krakowie w okresie od 2005 do 2008 r. odnaleziono ponad 20 denarów tego władcy, wybitych w mennicy krakowskiej.

Ponad sto lat młodszy jest kolejny polski egzemplarz, denar koronny Kazimierza Jagiellończyka (1447–1492), z lat ok. 1455–1492, w typie dość rzadko spotykanym — z połączonymi górnymi fleuronami i rozłączonymi dolnymi, tyle że bez pierścienia pod koroną (Kubiak 1970, typ III/1). Z wieku XVI pochodzi dobrze zachowany denar gdański z okresu bezkrólewia w 1573 r., znany z licznej emisji oraz z dwóch zasadniczych typów, odnoszących się do kształtu tarczy. Mennictwo Zygmunta III reprezentują trzy słabo zachowane, ale interesujące i rzadko spotykane monety: denar poznański z nieczytelną datą, grosz koronny oraz grosz litewski. Najwięcej znalezisk pochodzi z XVII w. i okresu panowania króla Jana Kazimierza — doliczono się aż 10 sztuk. Są to przeważnie szelągi koronne i litewskie z lat 1660–1666, w różnym stanie zachowania, a obok nich pojawiły się także trzy dwojaki (dwugroszówki): koronny z 1650 r., gdański z 1651 r. oraz rzadko spotykany dwugrosz elbląski z 1651 r., zachowany niestety tylko fragmentarycznie (ta ostatnia moneta wystąpiła jako połówka w dłoni zmarłego). Ponadto wśród pozostałych numizmatów wyróżniono grosz koronny Augusta III z 1755 r. (odnaleziony w grobie nr 543 przy stopach zmarłego) oraz szeląg koronny z 1754 r., oba będące najmłodszymi egzemplarzami monet polskich z cmentarzyska w Byczynie.

Mennictwo lenne Prus Książęcych reprezentuje bardzo rzadko występujący w znaleziskach archeologicznych, dobrze zachowany denar Albrechta, wybity w 1529 r. w mennicy królewieckiej (odmiana z trzema rozetkami; Bahrfeldt 1901, poz. 1113).

Kolejną grupę monet odkrytych na badanym cmentarzysku stanowią emisje śląskie. Należy do nich 15 egzemplarzy, od najstarszych halerzy wrocławskich z XIV w. i halerza brakteatowego Świdnicy, po grosik (greszel) pruskiego króla Fryderyka II (1742–1786), bity w mennicy wrocławskiej w latach 1771–1786. Najliczniejszą grupę tworzą monety zdawkowe, typów powszechnie spotykanych na Śląsku i obserwowanych w wielu znaleziskach, a bite przez mennicę wrocławską: halerze, grosiki i krajcary. Trzy najstarsze z odkrytych w Byczynie halerzy pochodzą z okresu rządów Karola IV (1346–1378) i Waclawa IV (1378–1419); ten ostatni egzemplarz reprezentuje typ z tzw. nibyczwórbiciem, ma bowiem po obu stronach charakterystyczne kwadratowe ramki, w których umieszczono Lwa czeskiego i Orła dolnośląskiego (typ Fbg 97, 98). Ich emisja trwała tylko kilka lat pod koniec rządów Waclawa IV, od ok. 1417 do ok. 1422 r., zatem są uważane za monety stosunkowo rzadkie. Halerz Karola IV został wybity w latach 1362–1378, co czyni z niego jedną z najstarszych monet odkrytych na cmentarzysku w Byczynie, obok denara Władysława Łokietka (ok. 1325–1333) oraz halerza brakteatowego Świdnicy (typ z głową dzika, bity od 1341 r.). Najliczniejsze wśród monet śląskich są emisje wrocławskie z okresu rządów cesarza Ferdynanda II (1619–1637). Wśród nich wyróżniono aż pięć egzemplarzy grosików z 1624 r., krajcar z 1624 r. (odnaleziony w lewej dłoni dziecka) oraz trzykraj-

carówkę z 1631 r. Ponadto wystąpił także krajcar cesarza Leopolda I z 1672 r. (moneta bardzo rzadko spotykana w znaleziskach, ale najlepiej zachowana ze wszystkich w Byczynie).

Poza produktami mennicy wrocławskiej na nekropolii natrafiono na kilka innych monet śląskich. Z księstwa opolskiego pochodzą trzy halerze brakteatowe wybite w XV w. przez książąt Bolesława IV (1400–1437) oraz Mikołaja I (1439–1476). Z nich najlepiej zachowany jest piękny egzemplarz z wyobrażeniem orła, przypisywany mennictwu księcia Bolesława IV w okresie od 1430 do 1437 r.³ Z kolei z księstwa świdnickiego pochodzi bardzo słabo zachowany halerz brakteatowy miasta Świdnicy z wyobrażeniem głowy dzika, bity od 1341 r. (Garbaczewski 2002, nr 264). Zaskakujący natomiast jest brak bardzo pospolitych monet wybijanych przez książąt śląskich w okresie od XVI do XVII w.

Niemal równie liczną grupę, jak numizmaty polskie, stanowią monety różnych krajów niemieckich, reprezentowane przez 18 egzemplarzy. Najstarsze z nich pochodzą z XV w., najmłodsza zaś z końca XIX w. Ta ostatnia to pięciofenigówka cesarza Wilhelma II z lat 1889–1899, będąca równocześnie najmłodszą ze znalezionych na badanym cmentarzysku monet; należy jednak dodać, że jest to najprawdopodobniej przypadkowa zguba z tego terenu, odnaleziona w trakcie oczyszczania muru. Spośród wszystkich monet niemieckich największy odsetek stanowią emisje Palatynatu Reńskiego (różnych księstw) — w sumie aż pięć egzemplarzy, pochodzących z okresu od XV do XVII w. Najstarszy z nich to silnie uszkodzony, jednostronny fenig wybity w Palatynacie-Mosbach ok. 1461–1499 r., będący jednocześnie jedną z najstarszych monet niemieckich odkrytych w Byczynie. Kolejna moneta Palatynatu to półbatzen Palatynatu-Simmern z okresu 1576–1594; z tego samego kraju pochodzą dwie następne, znacznie młodsze monety: półbatzeny Karola Ludwika datowane na lata 1665–1673. Z terenu Palatynatu-Neuburg natomiast pochodzi kolejny półbatzen, wybity w 1623 r. przez księcia Wolfganga Wilhelma (1614–1653). Poza monetami Palatynatu wyróżniono pojedyncze emisje rozmaitych innych krajów, głównie południowoniemieckich: fenig hrabstwa Diepholz z lat 1473–1510, trojak saski z 1558 r., półbatzen hrabstwa Waldeck z 1594, półbatzen miasta Colmar z XVI w., dwukrajcar Wirtembergii z 1634 r., ładnie zachowany albus Frankfurtu nad Menem z 1655 r., mocno uszkodzony grosz arcybiskupstwa w Salzburgu, wybity przez Maksymiliana Gandolfa w 1681 r., a także dwie monety bawarskie: półbatzen z lat 1623–1631 oraz dwukrajcar z 1674 r. Najmłodsze spośród monet niemieckich odkrytych w grobach są dwa egzemplarze: źle zachowane 4 fenigi z Badonii z lat 1677–1709 oraz albus heski z 1703 r. (moneta zgięta, znaleziona w dłoni zmarłego).

Zaskakującym zjawiskiem jest bardzo skromna reprezentacja mennictwa czeskiego — na cmentarzysku w Byczynie wystąpił bowiem tylko jeden fenig jednostronny Ferdynanda I (1526–1564) z mennicy w Kutnej Horze. Ponadto zidentyfikowano też pojedynczy denar węgierski Ludwika II Jagiellończyka

³ Paszkiewicz 2000, s. 155–158.

z 1525 r., wybity w Krzemnicy, typu powszechnie występującego na ziemiach należących do Korony Węgierskiej.

Różnorodność odkrytych numizmatów wskazuje, że niewielka Byczyna utrzymywała stosunkowo rozległe kontakty handlowe z wieloma odległymi krajami w przeciągu około 400 lat (ok. 1350–1750). Miejscowość istniała już od XI w., ale data nadania praw miejskich pozostaje nieznana. Pierwotnie wchodziła w skład Księstwa Wrocławskiego, w latach 1341–1348 była we władaniu Kazimierza Wielkiego (stąd być może znalezisko denara Władysława Łokietka?), następnie należała do Królestwa Czech. W 1588 r. wojska Jana Zamoyskiego zwyciężyły pod Byczyną arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, pretendenta do korony polskiej. Po śmierci ostatniego księcia piastowskiego, legnicko-brzeskiego władcy Jerzego Wilhelma, Byczyna przeszła pod zarząd władców Austrii, a od 1742 znalazła się w granicach Prus. Miasto odgrywało znaczącą rolę w handlu śląskim, bowiem do 1726 r. odbywały się tam trzy, następnie sześć jarmarków rocznie; rozwijało się też różnorodne rzemiosło.

Wśród monet odkrytych na badanym cmentarzysku wyraźnie widoczna jest przewaga ilościowa emisji polskich nad śląskimi — co może budzić pewne zdziwienie, ale jednoznacznie wskazuje kierunek głównych kontaktów handlowych — oraz nad zachodnioeuropejskimi, w tym głównie niemieckimi. Z tych ostatnich, dominacja monet z odległego Palatynatu Nadreńskiego jest również niezwykle interesująca, bowiem są to monety rzadko spotykane na ziemiach polskich. Zaskakujący natomiast jest brak większej ilości emisji czeskich, a także węgierskich (Tabela 1). Same zaś monety, odkryte na cmentarzysku w Byczynie, są cennymi znaleziskami wzbogacającymi stan badań nad obiegiem monetarnym, handlem a także sferą obyczajów związanych z tzw. „obolem zmarłych”.

Zdecydowanie największa ilość rozpoznanych numizmatów pochodzi z XVII w. — co najmniej 30 sztuk, i są to zarówno egzemplarze polskie, jak śląskie i niemieckie. Drugie miejsce zajęły monety piętnastowieczne (polskie, śląskie, niemieckie), a także z XVI w.: polskie, niemieckie, węgierskie i czeskie (brak wśród nich śląskich); następnie wybite w XVIII w.: polskie, śląskie i niemieckie. Najrzadsze są znaleziska z XIV w., reprezentowane jedynie przez trzy monety: polską i dwie śląskie. Brak jest w ogóle monet starszych, wczesnośredniowiecznych, choć z tego okresu niewątpliwie pochodzą niektóre groby z przebadanej nekropolii. Na podstawie znalezisk grobowych można sądzić, że odkryte monety potwierdzają kierunki lokalnej wymiany handlowej, prowadzonej przede wszystkim z Polską, Niemcami zachodnimi i południowymi oraz Śląskiem (księstwa wrocławskie i opolskie), a w mniejszym stopniu z innymi krajami.

Znaleziska monet w grobach na nekropolii w Byczynie znajdują pewne analogie wśród numizmatów odkrytych na niedawno przebadanym cmentarzysku we Wrocławiu przy kościele Salwatora. Na obu stanowiskach obserwujemy dominację monet z XV i XVII w. nad egzemplarzami starszymi i młodszymi (choć na tym ostatnim cmentarzysku zdecydowanie przeważają przez cały czas emisje śląskie), a także nad czeskimi, węgierskimi i niemieckimi. Podobne obserwacje

poczyniono na cmentarzysku w kościele św. Piotra w Sandomierzu oraz w Lubiniu⁴. Na podstawie uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że zwyczaj wyposażania zmarłych w monety nie był powszechny. Na przebadanych cmentarzyskach (w tym też w Byczynie) odsetek grobów zawierających monety z reguły nie przekracza 10%. Samo zjawisko jest obserwowane już od X stulecia aż po wiek XVIII, kiedy powoli zanika (występowało być może dłużej, ale nie ma na razie wyników badań młodszych cmentarzysk)⁵.

Uzyskane wyniki badań nad monetami odnalezionymi na nekropolii w Byczynie można wykorzystać zarówno do dalszych studiów nad obiegiem pieniądza na Śląsku, stosunkami handlowymi czy problemami gospodarczymi, a także nad zwyczajami pogrzebowymi, w szczególności obolem zmarłych i trwałością tej tradycji obserwowanej przez stulecia od wczesnego średniowiecza aż po wiek XVIII, co potwierdzają badania kolejnych nekropolii w różnych częściach Polski⁶.

Tabela 1. Zestawienie ilości określonych monet.

	XIV w.	XV w.	XVI w.	XVII w.	XVIII w.	XIX w.	Razem
Polska	1	1	2	13	2		19
Śląsk	2	5		7	1		15
Niemcy		2	4	10	1	1	18
Czechy			1				1
Węgry			1				1
Razem	3	8	8	30	4	1	54

KATALOG MONET

POLSKA

1. Władysław I Łokietek (1306–1333).

Denar z hełmem, ok. 1325–1333, men. Kraków.

Av. Hełm z pióropuszem z orlego skrzydła, w otoku: [...]REG [...]. Wewnętrzna obwódka perełkowa.

⁴ Książek 2010, s. 28.

⁵ Wachowski 1992, s. 135–138; Szczurek 1995, s. 81; Dzieduszyccy 2002, s. 290–292.

⁶ Książek 2010, s. 26–28.

Rv. Orzeł słabo czytelny. Legenda nieczytelna, obwódka perełkowa.

Ag; 0,207 g; 12,1 mm.

Lit.: Paszkiewicz 1986, typ 3, nr kat. 3.11; Paszkiewicz 2012, s. 41, fot. 13.

Nr inw. 4055/2010 (wykop 66, z oczyszczania warstwy, przy budynku kościoła).

2. Kazimierz IV Jagiellończyk (1447–1492).

Denar koronny, 1455–1492, men. Kraków.

Av. Orzeł w koronie w lewo, z ogonem i szponami, skrzydła z czterema piórami. Obwódka liniowa.

Rv. Korona trójlistna o połączonych górnych i rozłączonych dolnych fleuronach, w dolnych polach korony dwie lilijki. Obwódka liniowa, stempel przesunięty.

Bilon; 0,359 g, 12,7 mm.

Lit.: Kubiak 1970, typ III/1, s. 111, ryc. 80, nr 1.

Nr inw. 2266/2010 (wykop 51, przy obiekcie 56).

3. Bezkrólewie 1573 r.

Denar gdański, 1573, men. Gdańsk.

Av. Herb Prus Królewskich (Orzeł z koroną na szyi i ze zbrojnym ramieniem).

Rv. Herb Gdańska w tarczy dwunastołukowej, z boków skrócona data 7-3.

Ag; 0,301 g, 11,2 mm.

Lit.: Hutten-Czapski 1871, nr 590; Gumowski 1990, nr 874; Kopicki 1995, nr 7385.

Nr inw. 4072/2010 (wykop 26, nad szkieletem).

4. Zygmunt III (1587–1632).

Grosz litewski 1625 lub 1626, men. Wilno.

Av. Popiersie króla w prawo, w koronie, w zbroi i kryzcie rurkowej; w otoku: [...] SIG III DG [...]PO M D L.

Rv. Bardzo niewyraźna Pogoń w tarczy; w otoku: [...]DVC[...] T 162[...].

Ag; 0,536 g, 18,7 mm. Moneta zatarta, wygięta.

Lit.: Sajauskas, Kaubryst 1993, s. 186; Kopicki 2005, s. 82–83, nr 456–457, 458.

Nr inw. 1075/2009 (wykop X, głębokość 0,80–0,90 cm).

5. Zygmunt III (1587–1632).

Grosz koronny, 16[...] r.?, men. Kraków?

Av. Korona zamknięta, poniżej napis: SIG III D[...] / [...]EX PO[...] / [...] MDL[...].

Rv. Orzeł polski, na piersi Orła w tarczy owalnej Sнопek Wazów, w otoku: GRO[...]OLO 16[...].

Ag; 0,533 g, 21,5 mm. Wyszczerbiona, ułamana, ok. $\frac{2}{3}$ monety.

Lit.: por. Kopicki 1976, t. II, s. 203, XIV k.

Nr inw. 2982/2010 (wykop 27, obiekt 547).

6. Zygmunt III (1587–1632).

Denar poznański, data nieczytelna.

Av. Słabo czytelny Orzeł ze Sнопkiem Wazów na piersi, obwódka liniowa.

Rv. Skrzyżowane klucze zwieńczone koroną, z boków znaki nieczytelne; obwódka liniowa. Stempel źle wybity.

Ag; 0,245 g, 12,5 mm.

Lit.: Kopicki 1995, nr 7949?; por. Paszkiewicz 2012, s. 98, fot. 209.

Nr inw. 2135/2010 (z hałdy).

7. Jan Kazimierz (1648–1668).

Dwojak (dwa grosze) gdański, 1651, men. Gdańsk.

Av. Popiersie w prawo, bez obwódki, w koronie i zbroi; w otoku: IOH[...]DG[...]
D M[...].

Rv. W owalnej, ozdobnej tarczy herb Gdańska; w otoku: II GR[...]GED DU[...]
1651.

Ag; 0,582 g, 17,6 mm. Moneta zgięta, wyszczerbiona, ok. $\frac{3}{4}$ monety.

Lit.: Hutten-Czapski 1871, nr 1996; Kopicki 1995, nr 7607.

Nr inw. 2129/2010 (wykop XXVII, głęb. 0,90–100 cm).

8. Jan Kazimierz (1648–1668).

Dwojak koronny, 1650?, Bydgoszcz? (herb Wieniawa Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego).

Av. Orzeł polski ze Snopkiem Wazów na piersi; w otoku napis: [...]REX.

Rv. Pod koroną zamkniętą data 16[...]50?, poniżej poziomy napis: GROS ARG
/ DVP ARGENT / POLONI / herb Wieniawa?

Ag; 0,676 g, 17,8 mm. Moneta skorodowana, popękana, przedziurawiona.

Lit.: Kopicki 1995, nr 1581 (R1); Paszkiewicz 2012, s. 116, fot. 240.

Nr inw. 1036/2009 (wykop IXA, głęb. 0,9–1,1 m, oczyszczanie warstwy).

9. Jan Kazimierz (1648–1668).

Dwojak, men. Elbląg, [1651]⁷.

Av. Popiersie królewskie. W otoku napis: [...]SMDL[...].

Rv. Herb Elbląga. W otoku napis: D[...]CIV EL[...].

Ag; 0,336 g, 17,6 mm. Połowa nieczytelnej monety

Lit.: Por. Kopicki 1995, nr 7112; por. Dutkowski, Suchanek 2003, s. 74–76.

Nr inw. 1037/1009 (wykop VIII B, w prawej dłoni zmarłego).

10. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg koronny, 1660, men. Ujazdów (herb Ślępowron — Jan Kazimierz Krasieński, podskarbi wielki koronny, 1659–1668).

Av. Słabo czytelna głowa monarchy w wieńcu laurowym w prawo; w otoku: [...]N[...]
AS[...].

Rv. Orzeł polski, poniżej herb Ślępowron; w otoku: [...]OLON 1660.

Cu; 1,052 g, 16,3 mm. Moneta silnie skorodowana.

Lit.: Kopicki 1995, nr 1546, Pieńkowski 1997, nr 34.

Nr inw. 1442/2009 (wykop VII, hałda).

Uwagi konserwatora: Bardzo silna korozja warstwowa i międzykryształiczna. Niezwykle twarda warstwa spetryfikowanego humusu z dużą ilością drobin piasku kwarcowego. Bardzo liczne ślady po resztkach organicznych (włosy, drewno).

⁷ Data na monecie niewidoczna, ale Jan Kazimierz dwojaki elbląskie wybijał tylko w 1651 r.

11. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg litewski, 1666?, men. Wilno (HKPL, monogram wiązany – Hieronim Kryszpin Kirszenstein, podskarbi wielki litewski, 1663–1676).

Av. Głowa monarchy w wieńcu laurowym w prawo; w otoku: IOAN – CAS REX, poniżej popiersia [...].

Rv. Pogoń litewska, u dołu HKPL; w otoku: [...]G DVC LIT 1666.

Cu; 1,472 g, 14,4 mm. Moneta z otworem, wygięta.

Lit.: Kopicki 2005, nr 565; Pieńkowski 1997, nr 39.

Uwagi konserwatora: interesujące odkształcenie monety (metalowy szpikulec, szpada, rapier?).

Nr inw. 2152/2009 (wykop 27, hałda).

12. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg litewski, 1666?, men. Wilno lub Brześć (T.L.B. — Tytus Liwiusz Boratyni, dzierżawca mennicy w Brześciu Litewskim, 1665–1666; HKPL jw.)

Av. Głowa króla w wieńcu laurowym w prawo, pod nią inicjały: T.L.[...]; w otoku: IOAN – CAS[...]; obwódka perełkowa.

Rv. Pogoń litewska, pod nią monogram wiązany HKPL; w otoku: (mitra) SOLI MAG DVC LIT 1666(?); obwódka perełkowa.

Cu; 1,286 g, 16,2 mm.

Lit.: Pieńkowski 1997, s. 24–25, nr 39, il. 2; Kopicki 1995, nr 1554; Kopicki 2005, s. 103, nr 565.

Nr inw. 2980/2010 (wykop 27, skupisko 61).

13. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg koronny, 1666, men. Ujazdów (herb Ślepowron jw.)

Av. Nieczytelny.

Rv. Orzeł polski, na piersi tarcza ze Snopkiem Wazów; w otoku: [...]OLID REG POLO 1666.

Cu; 0,931 g, 15,3 mm.

Lit.: Kopicki 1995, nr 1554; Pieńkowski 1997, nr 34.

Nr inw. 2189/2010 (wykop 26, skupisko kości).

14. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg koronny, 1663, men. Kraków (T.L.B. — Tytus Liwiusz Boratyni, dzierżawca mennicy koronnej w Krakowie 1659, 1663; herb Ślepowron jw.).

Av. Głowa króla w wieńcu laurowym w prawo, pod nią inicjały: T.L.B.; w otoku: IOAN – CAS REX; obwódka perełkowa.

Rv. Ukoronowany Orzeł ze Snopkiem Wazów na piersi, w otoku: SOLID REG (Ślepowron) POLO 1663.

Cu; 1,362 g, 16,1 mm.

Lit.: Pieńkowski 1997, s. 23, nr 36; Kopicki 1995, nr 1551.

Nr inw. 4076/2010 (wykop 51, z warstwy, głębokość 0,30–0,40 cm).

15. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg koronny lub litewski, r.?, men.?

Av. Słabo czytelna głowa króla w prawo, poniżej litery: [...]T[...]. W otoku: IOA[...] - [...].

Rv. Nieczytelny.

Cu; 1,063 g, 15,6 mm. Moneta silnie skorodowana, spatynowana.

Lit.: ?

Uwaga konserwatora: Bardzo silna korozja wgłębna i międzykrystaliczna, na bruzdach korozja warstwowa, przywarcia ziemi, piasku i drobin organicznych (drzazgi).

Nr inw. 2973/2010, wykop 37b (z czyszczenia muru).

16. Jan Kazimierz (1648–1668).

Szeląg koronny, r.?, men.?

Av. Nieczytelny.

Rv. Orzeł polski, na piersi tarcza ze Snopkiem Wazów; w otoku: [...]POLO[...].

Cu; 1,329 g, 17,6 mm. Moneta silnie skorodowana.

Lit.: ?

Uwaga konserwatora: bardzo silna korozja. Po usunięciu spetryfikowanej ziemi przemieszanej z piaskiem i szczątkami organicznymi (wyraźne cząstki drewna) ukazała się powierzchnia bardzo zniszczonej monety z głębokimi wżerami.

Nr inw. 1871/2009 (wykop X, z czyszczenia warstwy, głębokość 130–140 cm).

17. August III (1733–1763).

Grosz z 1755 r., men. Gubin (H — litera serii groszy 1752–1755)⁸.

Av. Popiersie króla w prawo w peruce i zbroi opasanej płaszczem, peleryną? spiętą na ramieniu zapinką. W otoku napis: AVGVSTVS [...] REX POL. Obwódka ząbkowa.

Rv. Korona zamknięta wieńczy 4-polową tarczę polsko-litewską w układzie naprzemianległym, w polu sercowym mniejsza dwupolowa tarcza z herbami Wetyńów i Saksonii zwieńczona mitrą księżęcą. W górnym otoku napis: EL[...]1755, u dołu litera H. Obwódka ząbkowa.

Ag; 3,419 g, 19,7 mm.

Lit.: Hutten-Czapski 1871, nr 2904; Kopicki 1995, nr 2086; Pieńkowski 1997, s. 30, nr 53.

Nr inw. 2018/2010 (wykop 27, hałda).

18. August III (1733–1763).

Szeląg koronny z 1754 r., men. Grünthal.

Av. Popiersie króla w prawo, w otoku: AVGVSTVS III REX POL; obwódka zewnętrzna z półperełek.

⁸ Wg: Kopicki 1978, t. III, s. 206, nr 322.

Rv. Pod koroną czteropolowa tarcza polsko-litewska, w tarczy sercowej ukoronowany herb Saksonii, w otoku górą: EL SAX 1754; obwódka zewnętrzna z półperek.

Cu; 1,168 g, 14,4 mm.

Lit.: Hutten-Czapski 1871, nr 2887; Pieńkowski 1997, nr 52; Kopicki 1995, nr 2076.

Nr inw. 2971/2010 (wykop 27, grób 543, przy stopach zmarłego).

PRUSY KSIĄŻĘCE

19. Albrecht (1525–1569).

Denar b.d. [1529], men. Królewiec

Av. Monogram A ozdobiony trzema rozetkami, z szachownicową tarczą Hohenzollernów; obwódka ciągła.

Rv. Orzeł skierowany w lewo, z ukoronowaną literą S (*Sigismundus*) na piersi; obwódka ciągła.

Ag; 0,315 g, 12,1 mm.

Lit.: Bahrfeldt 1901 (*Marienburg*), nr 1113; Kopicki 1995, nr 3751; Paszkiewicz 2012, s. 82, fot. 184.

Nr inw. 1870/2009 (wykop 24, hałda).

ŚLĄSK

20. Księstwo świdnickie.

Halerz brakteatowy, men. Świdnica, od 1341 r.

Av. Głowa dzika w prawo.

Ag; 0,208 g, 13,2 mm. Moneta wyszczerbiona, spatynowana.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 358; Kopicki 1995, nr 8697; Garbaczewski 2002, nr 264.

Nr inw. 4070/2010 (wykop 50).

KSIĘSTWO OPOLSKIE

21. Bolesław IV (1400–1437).

Halerz brakteatowy, men. Opole, ok. 1430–1437.

Av. Orzeł w koronie w lewo, na każdym skrzydle po cztery pióra.

Ag; 0,210 g, 14,5 mm.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 483; Kopicki 1995, nr 8679; Paszkiewicz 2000, tabl. 3, nr 31a; Garbaczewski 2002, nr 265.

Nr inw. 2017/2010 (wykop 26, między murem a kryptą).

22. Mikołaj I (1439–1476).

Halerz brakteatowy, men. Opole, ok. 1470–1474.

Av. Połukrzyż-połuorzeł o trzech piórach.

Ag; 0,257 g, 14,9 mm. Moneta popękana, nieco wyszczerbiona.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 485; Kopicki 1995, nr 8681; Paszkiewicz 2000, tabl. 5, nr 38a(1).

Nr inw. 4069/2010 (wykop 51, hałda).

23. Mikołaj I (1439–1476).

Halerz brakteatowy, men. Opole, ok. 1470–1474.

Av. Fragment połukrzyża-połuorła.

Ag; 0,164 g z fragmentami, 25,4 mm. Mniej niż połowa monety, pięć fragmentów popękanych i podziurawionych.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 485; Kopicki 1995, nr 8681; Paszkiewicz 2000, tabl. 5, nr 38a(1).

Nr inw. 1874/2009 (wykop 24, obiekt 407).

KSIĘSTWO WROCLAWSKIE

24. Karol IV (1346–1378).

Halerz, men. Wrocław, 1362–1378.

Av. W obwódce liniowej dwuogoniasty Lew czeski wspięty w lewo; w otoku: +KROL' [...] RC [...]; wewnętrzna obwódka liniowa.

Rv. Orzeł z przepaską skierowany w lewo; w otoku: +MONETAoWRAT; wewnętrzna obwódka liniowa.

Ag; 0,307 g, 13,0 mm.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 95; Kopicki 1995, nr 8762.

Nr inw. 4117/2010 (wykop 51, hałda).

25. Wacław IV (1378–1419).

Halerz, men. Wrocław, ok. 1417–1422 (?).

Av. W kwadracie wspięty Lew dwuogoniasty skierowany w lewo. Z boków ramki litery: [...] -R-W- [...].

Rv. W kwadracie Orzeł z przepaską w lewo. Z boków ramki litery: [...] - [...] -M-W.

Ag; 0,360 g, 12,6 mm. Moneta skorodowana.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 553/97; Kopicki 1995, nr 8764b; Marek, Paszkiewicz 2012, s. 262–264, ryc. 4.

Nr inw. 2148/2010 (wykop 26, hałda).

26. Wrocław? Śląsk? Karol IV (1346–1378) lub Wacław IV (1378–1420)?

Halerz, XIV–XV w.

Av. W polu dwugoniasty Lew czeski wspięty w lewo; w otoku nieczytelny napis.

Rv. W polu monety Orzeł?; napis w otoku nieczytelny.

Ag; 0,263 g, 14,5 mm. Moneta sklejona z trzech fragmentów, zgięta i wyszczerbiona.

Lit.: Friedensburg 1931, nr 95–96? 438?

Nr inw. 890/2009 (wykop X, grób 74, odnaleziona w dłoni zmarłego, wraz z kością dłoni oraz fragmentami przywartej skóry i drewna).

MONETY DLA CAŁEGO ŚLĄSKA

27. Ferdynand II (1619–1637).

Greszel (grosik), 1624, men. Wrocław.

Av. Dwugłowy Orzeł cesarski z dwupolową tarczą Austrii na piersi; obwódka ciągła.

Rv. Jabłko królewskie z cyfrą 3, z boków data 16–24; obwódka ciągła.

Ag; 0,767 g, 16,3 mm.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 126.

Nr inw. 1880/2009 (wykop 24, obiekt 318).

28. Ferdynand II (1619–1637).

Greszel (grosik), 1624, men. Wrocław.

Av. Dwugłowy Orzeł cesarski z dwupolową tarczą Austrii na piersi; obwódka ciągła.

Rv. Jabłko królewskie z cyfrą 3, z boków data 16–24; obwódka ciągła.

Ag; 0,581 g, 16,2 mm.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 126.

Nr inw. 900/2009 (wykop IXA, obiekt 130).

29. Ferdynand II (1619–1637).

Greszel (grosik), 1624, men. Wrocław.

Av. Dwugłowy Orzeł cesarski z dwupolową tarczą Austrii na piersi; obwódka ciągła.

Rv. Jabłko królewskie z cyfrą 3, z boków data 16-24; obwódka ciągła.

Ag; 0,630 g, 16,6 mm. Moneta wyszczerbiona.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 126.

Nr inw. 2130/2010 (wykop 27, obiekt 535, głęb. 100–110 cm).

30. Ferdynand II (1619–1637).

Greszel (grosik), 162[...], men. Wrocław.

Av. Słabo czytelny dwugłowy Orzeł cesarski; obwódka ciągła.

Rv. Jabłko królewskie z cyfrą 3, z boków data 16-2[...]; obwódka ciągła.

Ag; 0,352 g, 16,3 mm. Moneta zatarta i wyszczerbiona.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 126 lub podobny.

Nr inw. 3709/2009 (wykop 23, z oczyszczania warstwy; obok fragment kości ludzkiej i dwa niewielkie fragmenty całkowicie spatynowanej kolejnej monety).

31. Ferdynand II (1619–1637).

Krajcar, 1624, men. Wrocław.

Av. Popiersie cesarza w prawo w zbroi, wieńcu laurowym i kryzie rurkowej; w otoku: FERDI II D G AR L & A G H B R; obwódki liniowe.

Rv. Ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski, na piersi tarcza z cyfrą 1; w otoku: ARCHID A D BV MA SIL 16Z4.

Ag; 0,772 g, 17,0 mm. Moneta wygięta.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 119.

Nr inw. 2217/2010 (wykop 26, obiekt 523, przy lewej dłoni dziecka).

32. Ferdynand II (1619–1637).

3 krajcary (grosz), 1631, men. Wrocław (HR — Hans Riedel, wardajni; skrzyżowane haki — Hans Ziesler, dzierzawca mennicy).

Av. Popiersie w zbroi i wieńcu laurowym na głowie, w kryzie; w otoku: (skrzyżowane haki) FERD II D G R (3) ISAGHB REX.

Rv. Dwugłowy Orzeł cesarski, w szponach miecz i berło; w otoku: ARCHID AU (HR) DU BU C 1631.

Ag; 1,473 g, 20,4 mm.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 231.

Nr inw. 701/2009 (wykop 23, obiekt 224).

33. Leopold I (1658–1705).

Krajcar, 1672, men. Wrocław (SHS – Salomon Hammerschmidt, wardajn).

Av. Popiersie cesarza w prawo w długiej peruce, wieńcu laurowym na głowie, w zbroi opasanej szarfą, z Orderem Złotego Runa widocznym spod wykładanego kołnierza; w otoku napis: LEOPOLDVS D G R I S A G H B R.

Rv. Ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z cyfrą 1 na piersi; w otoku: 16-72 ARCHID AVS (SHS) D BVR E SIL.

Ag; 0,992 g, 17,6 mm. Moneta lekko wygięta.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 405.

Nr inw. 2238/2010 (wykop 26, skupisko 40).

34. Fryderyk II (1740–1786).

Grosik, 1771–1786, men. Wrocław (sygnatura B).

Av. Koronowany monogram króla FR, poniżej B.

Rv. Nieczytelny.

Ag; 0,515 g, 14,1 mm.

Lit.: Friedensburg, Seger 1901, nr 1114; Olding 1987, nr 328.

Nr inw. 4073/2010 (wykop 51, hałda).

CZECHY

35. Ferdynand I (1526–1564).

Fenig jednostronny, tzw. biały, b.d.; men. Kutná Hora.

Av. W obwódce dwuogoniasty Lew czeski wspięty w lewo. W otoku napis:

[...]DINAND:PRIM[...].

Ag; 0,238 g, 13,8 mm. Ok. ¼ monety.

Lit.: Saurma-Jeltsch 1892, nr 200; Šimek 2009, s. 40, nr 55.

Nr inw. 1878/2009 (wykop 24, obiekt 318).

KRAJE NIEMIECKIE

36. Badenia, Fryderyk VII (1677–1709).

4 fenigi b.d.

Av. W obwódce tarcza herbowa Badenii ze skośnymi pasami; w otoku napis nieczytelny.

Rv. W obwódce 3 herby: Üsenberg, Baden i Rötteln; w otoku napis: [...]*LANDSWEHRV*[...]

Ag; 0,651 g, 19,0 mm. Ok. $\frac{3}{4}$ monety, wyszczerbionej i spatynowanej.

Lit.: Wielandt 1955, s. 449, nr 615, tabl. 17: 615.

Nr inw. 2965/2010 (wykop 27, z warstwy).

37. Bawaria, Maksymilian I (1598–1651).

2 krajcary (1/2 batzena), 1623–1631.

Av. Tarcza herbowa Wittelsbachów; w otoku: *M.C.P.R.V.B.D.S.R.I.A.E.*[...].

Rv. Jabłko z cyfrą Z wewnątrz; w otoku: *.SOLI.DEO.GLORIA.*

Ag; 0,320 g, 18,0 mm. Na patynie monety zostały odbite ślady tkaniny płóciennej.

Lit.: *German Coins 1601-present*, 1994, s. 85, nr KM#128.2

Nr inw. 3786/2009 (wykop VIII B, obiekt 77).

38. Bawaria, Maksymilian I (1598–1651).

2 krajcary (półbatzen), 1624, men. Monachium.

Av. Tarcza herbowa Bawarii; w otoku napis: M.C.P.R.V.B[...].I.A.E.E.

Rv. Jabłko z cyfrą Z wewnątrz; w otoku napis: SOLI DEO GLORIA. 16 – 24.

Ag; 1,015 g, 18,5 mm. Moneta wytarta.

Lit.: *World Coins 1601–1700*, s. 293, nr 90.

Nr inw. 1459/2009 (wykop VII).

39. Colmar, miasto.

Półbatzen, b.d., 1. połowa XVI w.

Av. Pałka zakończona gwiazdą (herb Colmaru); ślady obwódki i nieczytelnego napisu.

Rv. W obwóдке orzeł z tarczą na piersi z literą Z; litery w otoku nieczytelne.

Ag; 0,460 g, 19,0 mm. Ok. ¼ zniszczonej i nieczytelnej monety.

Lit.: Saurma-Jeltsch 1892, nr 954.

Nr inw. 2981/2010 (wykop 50).

40. Diepholz, hrabstwo, Rudolf II (1473–1510).

Halerz b.d.

Av. W obwóдке perełkowej tarcza z lwem stojącym w lewo.

Rv. W obwóдке perełkowej tarcza z orłem.

Ag; 0,159 g, 10,1 mm. Moneta uszkodzona, wyszczerbiona.

Lit.: Saurma-Jeltsch 1892, nr 1757 (3292).

Nr inw. 866/2009 (wykop 24, ob. 247, przy kolanach zmarłego).

41. Frankfurt nad Menem.

Albus, 1655.

Av. Ukoronowany orzeł, w otoku: REIPUB.FRANCOFVRT.

Rv. W wieńcu z liści krzyż, powyżej ALBVS, poniżej data emisji 1655.

Ag; 0,597 g, 18,0 mm.

Lit.: *World Coins 1601–1700*, s. 450, nr 108.

Nr inw. 1802/2009 (wykop VIIIA, grób 48, w dłoni zmarłego).

42. Hesja-Darmstadt, Ernest Ludwik (1678–1739).

Albus, 1703.

Av. W tarczy lew heski stojący w lewo, powyżej H. D. (*Hessen–Darmstadt*); dookoła wieniec laurowy; obwódka zewnętrzna perelkowa.

Rv. W wieńcu laurowym napis w wersach: +I+ / ALBUS / 1703 / IAR.

Ag; 0,579 g, 17,6 mm. Moneta zgięta i wyszczerbiona.

Lit.: *German Coins 1601-present*, 1994, s. 422, nr 71.

Nr inw. 2195/2010 (wykop 26, obiekt 518, w dłoni zmarłego).

43. Palatynat-Mosbach, Otto II (1461–1499).

Fenig jednostronny b.d.

Av. Dwie małe tarcze herbowe, na pierwszej lew wspięty w lewo, druga nieczytelna; poniżej majuskułna litera O, powyżej ozdobna szarfa.

Ag; 0,140 g, 15,1 mm. Fragment, ok. $\frac{3}{4}$ b. zniszczonej, sklejonej monety.

Lit.: Schulten 1974, s. 292, nr 2747.

Nr inw. 858/2009 (wykop 24, obiekt 233, głębokość 0,80 cm).

44. Palatynat-Neuburg, Wolfgang Wilhelm (1614–1653).

2 krajcary (półbatzen), 1623.

Av. W obwódce pod mitrą wielopolowy herb Palatynatu-Neuburga; w otoku napis: [...] D G C [...] R D B I [...].

Rv. W obwódce jabłko z cyfrą 2 wewnątrz, z boku rozdzielona data 16 – 23; w otoku napis: MON NOVA PAL NEO [...].

Ag; 0,458 g, 18,5 mm. Moneta wyszczerbiona, ok. ¾ całości.

Lit.: *German Coins 1501-present*, 2011, s. 882, nr KM#40.

Nr inw. 532/2009 (wykop IX, głęb. 1,3–1,5 m, obiekt 70).

45. Palatynat-Simmern; Ryszard (1569–1598).

Półbatzen 1576–1594.

Av. W obwódce zarys dwóch tarcz herbowych, poniżej litera S, data emisji nieczytelna; w otoku: [...] C [...] R [...].

Rv. W obwódce jabłko królewskie z cyfrą Z; w otoku napis: RVDO [...].

Ag; 0,811 g, 17,8 mm. Moneta zniszczona, nieczytelna, zgięta, przepalona?

Lit.: Saurma-Jeltsch 1892, nr 1017.

Nr inw. 772/2009 (wykop 24, hałda).

46. Palatynat-Simmern, Karol Ludwik (1648–1680).

Półbatzen (2 krajcary), 1665–1673, b.d.

Av. W obwódce koronowany lew stojący w lewo; w otoku napis:

*CAR LVD D G COM[...]S R I.

Rv. W obwódce owalna pusta tarcza herbowa otoczona labrami; w otoku napis:

[...]EL.VIC.B.[...]D[...]S[...]

Ag; 0,518 g, 20,0 mm. Moneta złamana, spatynowana, wytarta (sklejona).

Lit.: *World Coins 1601–1700*, s. 616, nr 108 odm.

Nr inw. 4025/2010 (wykop 50, obiekt 610, moneta w dłoni zmarłego).

47. Palatynat-Simmern, Karol Ludwik (1648–1680).

Półbatzen (2 krajcary), 1665–1673, b.d.

Av. W obwódce koronowany lew kroczący w lewo; w otoku napis:

*CAROL.LVD G COM PALAT P H.

Rv. W obwódce perełkowej w ozdobnym kartuszu herb Palatynatu-Simmern; w otoku: [...]S.R.I.EL[...]D[...]S[...]V.

Ag; 0,564 g, 19,0 mm; pocięta i spatynowana.

Lit.: *World Coins 1601–1700*, s. 616, nr 108 odm.

Nr inw. 3657/2009 (wykop 24, obiekt 225).

48. Saksonia Elektorska, August (1553–1586).

Trzeciak (*Dreier*), 1558, men. Drezno.

Av. Herb elektorów Saksonii (skrzyżowane miecze) ozdobiony labrami i klejnotem.

Rv. Herb Saksonii (pasy przecięte Rutą), ozdobione labrami i klejnotem, po bokach rozdzielona data emisji 15 – 58.

Ag; 1,102 g, 17,3 mm.

Lit.: Saurma-Jeltsch 1892, nr 2410; Schulten 1974, nr 3318.

Nr inw. 1589/2009 (wykop 7, z oczyszczenia warstwy).

**49. Salzburg, arcybiskupstwo, Maksymilian Gandolf hr. Kuenburg (1668–1687).
3 krajcary (grosz), 1681.**

Av. Dwie wielopolowe tarcze herbowe, nad nimi data emisji 1681; w otoku: M[...]ISB[...].

Rv. Biskup w mitrze i aureoli na wprost; legenda nieczytelna.

Ag: 0,422 g. Uszkodzona, ok. 1/3 monety.

Lit.: Probszt 1959, s. 166; *World Coins 1601–1700*, s. 135, nr 228.

Nr inw. 1873/2009 (wykop IX, głęb. 160–170 cm, z oczyszczania warstwy).

50. Waldeck, hrabstwo, Franciszek, Wilhelm Ernest, Krystian, Wolrad (1588–1597).

Półbatzen, 1594.

Av. Herb Waldecku (gwiazda), ozdobiony klejnotem z labrami (skrzydlaty hełm); w otoku napis: [...]A W E.C – WO[...].

Rv. Jabłko Rzeszy z cyfrą Z wewnątrz, po bokach rozdzielona data emisji [...] – 4; w otoku napis: RVDOL.IM.AVG.P.F.D[...].

Ag: 0,686 g, 19,3 mm.

Lit.: Saurma-Jeltsch 1892, nr 1131.

Nr inw. 1055/2009 (wykop IXA, obiekt 88, moneta z fragmentem trumny).

51. Wirtembergia, Eberhard III (1633–1674).

2 krajcary, 1634.

Av. W obwódce trzy małe herby: u góry tarcza Wirtembergii (trzy rogi poziomo) i Bawarii (skośna szachownica), u dołu tarcza hr. Teck (dwie ryby); między nimi cyfra 2, punkt i rozdzielona data emisji 16 – 34; w otoku napis: + EBERHARDVS DVX WIRTEM.

Rv. W obwódce sztandar Rzeszy Niemieckiej (Orzeł); w otoku napis: + ET TEC.C.MONT.DOM.IN. HELD.

Ag; 1,257 g, 19,0 mm.

Lit.: *World Coins 1601–1700*, s. 719, nr 195.

Nr inw. 2107/2010 (wykop 27, skupisko 51).

52. Niemcy, nieokreślony kraj.

2 krajcary, prawie nieczytelne, XVII w.

Av. Orzeł?; w otoku nieczytelny napis.

Rv. Jabłko królewskie z cyfrą Z wewnątrz; w otoku nieczytelny napis [...]M[...].

Ag; 0,395 g, 19,5 mm(?). Ok. $\frac{3}{4}$ wyszczerbionej, skorodowanej monety.

Nr inw. 955/09 (wykop VIIIB, ob. 79, moneta z fragmentem trumny).

53. Niemcy, Cesarstwo, Wilhelm II (1888–1918).

5 fenigów, 1889–1899, men.?

Av. Orzeł niemiecki, model 1889–1918.

Rv. Cyfra 5, dookoła napis: DEUTSCHES REI[...] 18[...] PFENNIG.

Miedzionikiel; 1,184 g, 17,2 mm.

Lit.: Arnold, Kùthmann, Steinhilber 1982, s. 396, nr 15–16.

Nr inw. 2215/2010 (wykop 38, z czyszczenia muru).

WĘGRY

54. Ludwik II Jagiellończyk (1516–1526).

Denar 1525, men. Krzemnica.

Av. pięciopolowa tarcza węgierska, w polu sercowym Orzeł, nad nią data emisji 1525; z boku rozетка między dwoma punktami.

Rv. Siedząca Madonna z Dzieciątkiem na ręku; po bokach litery: L – K.

Ag; 0,388 g, 15,6 mm.

Lit.: Huszár 1979, nr 846.

Nr inw. 3709/2009 (wykop 23, z oczyszczania warstwy).

MONETY NIEOKREŚLONE I DESTRUKTY

55. Moneta nieokreślona.

Dwa fragmenty b. silnie skorodowanej, nieczytelnej połówki nowożytnej monety.

Cu; 0,596 g.

Nr inw. 1875/2009 (wykop IXB, z oczyszczania warstwy).

56. Moneta nieokreślona.

Trzy niewielkie, nieczytelne fragmenty monety (?).

Nr inw. 818/2009 (wykop 24, głęb. 0,55 cm).

57. Moneta nieokreślona.

Ponad połowa całkowicie skorodowanej i nieczytelnej monety nowożytnej.

Cu+Ag?; 0,637 g, 18,2 mm.

Nr inw. 2098/2010 (wykop 36b, przy murze południowym).

58. Moneta nieokreślona.

Fragmenty całkowicie skorodowanej, nieczytelnej, nowożytnej monety.

Ag+Cu; 13 fragm.

Nr inw. 1030/2009 (z eksploracji humusu).

59. Moneta nieokreślona.

Fragm. nowożytnej monety srebrnej z otworem, prawie nieczytelnej.

Av. Orzeł ?

Rv. Herb ?

Ag; 0,164 g, 15,0 mm. Ok. ½ monety.

Nr inw. 629/2009 (wykop 23, głęb. 0,6–0,8 m; z eksploracji warstwy).

60. Moneta nieokreślona.

Nieregularnie okrągły fragment b. zniszczonej, nieczytelnej monety nowożytnej

Av. Całkowicie nieczytelny.

Rv. Ślady obwódki i nieczytelnego napisu w otoku.

0,083 g; 9 mm. Ok. ½ monety (sklejona z trzech fragmentów).

Nr inw. 868/2009 (wykop 23, obiekt 233).

61. Moneta nieokreślona.

Fragment całkowicie skorodowanej monety nowożytnej.

Ag (?), 0,440 g.

Nr inw. 1879/2009 (wykop 24, obiekt 399).

62. Moneta nieokreślona.

Niewielki, nieczytelny fragment skorodowanej srebrnej monety przy kości ludzkiej.

Nr inw. 3718/2009 (wykop 24, obiekt 399).

LITERATURA

Arnold P., Kùthmann H., Steinhilber D.

1982 *Großer deutscher Münzkatalog von 1800 bis heute*, München 1982.

Bahrfeldt E.

1901 *Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg*, Band I, Danzig 1901.

Dutkowski J., Suchanek A.

2003 *Corpus nummorum civitatis Elbingensis*, Gdańsk 2003.

Dzieduszyccy B. i W.

2002 *Średniowieczne i nowożytne dary monetarne złożone w pochówkach kościoła św. Piotra w Kruszwicy*, [w:] *Civitas et Villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej*, red. C. Buško, Wrocław–Prah 2002, s. 281–297.

Friedensburg F.

1931 *Die Schlesischen Münzen des Mittelalters im Auftrage des Schlesischen Altertumsvereins*, Breslau 1931.

Friedensburg F., Seger H.

1901 *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901.

Garbaczewski W.

2002 *Świat brakteatów. Średniowiecze w zwierciadle monet*, Bydgoszcz 2002.

German Coins 1501–present

2011 *Standard Catalog of German Coins 1501–present*, ed. N. Douglas Nicol, Iola WI 2011.

German Coins 1601 to present

1994 *Standard Catalog of German Coins 1601 to present*, ed. N. Douglas Nicol, Iola WI 1994.

Gumowski M.

1990 *Mennica gdańska*, Gdańsk 1990.

Huszár L.

1979 *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapest–München 1979.

Hutten-Czapski E.

1871 *Catalogue de la Collection des Médailles et Monnaies Polonaises*, vol. 1, Sankt-Petersburg–Paryż 1871.

Kopicki E.

1976 *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, tom II (*Monety ostatnich Jagiellonów, Stefana Batorego i Zygmunta III 1506–1632*), Warszawa 1976.

1978 *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, tom III (*1632–1795*), Warszawa 1978.

1995 *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Teksty*, cz. 2; *Tablice*, cz. 2 [poz. 7059-12337], Warszawa 1995.

2005 *Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego 1387–1707* (oraz: J. Tyszkiewicz, *Skorowidz monet litewskich*, reprint wyd. z 1875 r.), Warszawa 2005.

Książek K.

2010 *Monety z dawnego cmentarza przy kościele Salwatora we Wrocławiu: opóźniona depozycja monet w darach grobowych*, WN, LIV, 2010, z. 1, s. 7–71.

Kubiak S.

1970 *Monety pierwszych Jagiellonów (1386–1444)*, Wrocław 1970.

Marek L., Paszkiewicz B.

2012 *Trzy monety średniowieczne z zamczyska Stare Kolnie na Dolnym Śląsku*, WN, LVI, 2012, z. 2, s. 255–268.

Olding M.

1987 *Die Münzen Friedrich des Großen*, Osnabrück 1987.

Paszkiewicz B.

1986 *Mennictwo Władysława Łokietka*, WN, XXX, 1986, z. 1–2.

- 2000 *Pieniądz górnośląski w średniowieczu*, Lublin 2000.
- 2010 *Monety z kościoła św. Mikołaja w Gieczu*, Biblioteka Studiów Lednickich, t. XV, seria B1, Fontes, t. 4, Lednica 2010.
- 2012 *Podobna jest moneta nasza do urodnej panny*, Warszawskie Centrum Numizmatyczne, Aukcja Nr 50, Warszawa 2012.
- Pieńkowski R.
1997 *Moneta miedziana na ziemiach polskich. Katalog*, Legnica 1997.
- Probszt G.
1959 *Die Münzen Salzburgs*, Graz 1959.
- Sajauskas S., Kaubrys D.
1993 *Lietuvos Didžiosios Kuningaikštystės numizmatyka*, Žaltvyklė, Vilnius 1993.
- Saurma-Jeltsch H. von
1892 *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode*, Berlin 1892.
- Schulten W.
1974 *Deutsche Münzen aus der Zeit Karls V.*, Frankfurt a.M. 1974.
- Šimek E.
2009 *Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526–1564)*, Praha 2009.
- Szczurek T.
1995 *Obol zmarłych w późnym średniowieczu w Polsce północno-zachodniej*, [w:] *Pozaeconomiczne funkcje monet. X Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli*, Poznań 1995, s. 79–93.
- Wachowski K.
1992 *Obol zmarłych na Śląsku i w Małopolsce we wczesnym średniowieczu*, Przegląd Archeologiczny, XXXIX, 1992, s. 123–138.
- Wielandt F.
1955 *Badische Münz- und Geldgeschichte*, Karlsruhe 1955.
- World Coins 1601–1700*
1996 Ch. L. Krause, C. Mishler, *Standard Catalog of World Coins 1601–1700*, Iola WI 1996.

THE COINS FROM THE BYCZYNA GRAVEYARD,
KLUCZBORK POWIAT, OPOLE VOIVODESHIP

(Summary)

Archaeological rescue excavations in the Byczyna churchyard were conducted between 1 July 2009 and 1 August 2010. During the research 670 11th to 18th century graves were discovered. There were at least 62 coins dated from the 14th to 19th centuries found in the graveyard area. They were grave furnishings, accidental finds, and losses. Fifty-four of them were precisely attributed; the remaining ones were seriously damaged. The coins were found in grave pits in the hand and leg areas as well as outside the graves and in a slagheap. All of them were badly preserved, damaged, and illegible. They are mostly small coins such as pennies, hellers, pfennigs, and shillings, and sporadically three-kreuzers, groschen and half-batzen. The biggest group consists of Polish issues: 19 coins, from the oldest penny of Vladislaus I the Elbow-High (1306–1333) to crown groschen and shillings of August III of Poland (1733–1763). The next 15 coins were Silesian, from the oldest 14th-century Wrocław hellers to the groeschel of Frederick II (1742–1786) struck in Wrocław's mint. The coinage of the German states is represented by 18 different coins, with the oldest coming from the 15th century and the latest from the beginning of the 18th century and even the 19th century (a 5 pfennig coin of Emperor William II), with the majority composed of Bavarian and Rhine Palatinate issues. Individual coins come from Bohemia, Hungary, and Ducal Prussia. Most coins (30 specimens) were struck in the 17th century; far fewer come from the 15th, 16th, and 18th centuries, and the minority from the 14th and 19th centuries (table 1).

Adresy autorów / The authors' addresses:

Zakład Narodowy im. Ossolińskich
Muzeum Księżąt Lubomirskich
ul. Szewska 37, 50-139 Wrocław
barbara.buten-stefaniak@znio.pl
elzbieta.baran@znio.pl